

Peter Weiss
ZRC SAZU v Ljubljani

To, to in to, in to vsako v svoji vrsti

Tule je obdelana raba ločil in malih oz. velikih začetnic pri naštevanju, se posebej pri odstavčnem (alinejnem), torej v seznamih, in pri različnih vprašalnikih in nalogah, ki so sestavljeni v obliki seznamov. Predvsem avtorji vprašalnikov in nalog pri sestavljanju namreč naletijo na zadrege, ki v ustreznih priročnikih velikokrat niso obdelane, sploh pa ne na enem mestu.

Osnovna naštevalna možnost je naštevanje ali ponazarjanje v **tekočem, grafično nečlenjenem besedilu**. Pri njem je skorajda edina težava to, ali bomo pred naštevanjem zapisali dvopičje ali ne. Slovenski pravopis pravi, da ga pišemo takrat, kadar stavčnofonetično pred naštevanjem delamo premor, če recimo naštevano uvaja kazalni zaimsek ali kaj podobnega (*tile, naslednji ipd.*): *Zaporedje barv na semaforju je naslednje: zgoraj rdeča, v sredini rumena in spodaj zelena; Vrstni red: Celje PL 25, Mobitel Prule 22, Prevent 19, Avtomikolič 18 ...*

Dvopičje pred naštevanjem v tekočem besedilu je najbolje kar izpustiti, če se da, tudi če je naštevalnih enot zelo veliko. Gotovo pa je dvopičje odveč, če naštevano uvaja predlog, pridevnik ali veznik (*Preskušamo, da bi prišli /.../ do sklepov, dokazov, resnic in teorij; »Brati« moramo tudi različne fotografije, risbe, slike, zemljevide, načrte pa filme in diapozitive*) ali če naj bi dvopičje stalo npr. pred golimi pridevniki (razen seveda, če jih ne uvaja kazalni zaimsek: *Bolezen je bila huda, dolgotrajna in navsezadnje celo usodna*) ali glagoli (*Skratka, za pisanje je treba poprej ne le brati, ampak tudi gledati, poslušati, razmišljati, si zapomnjevati, se vživljati, razčlenjevati in sklepati /.../*). Naštevane enote, pred katerimi lahko stoji dvopičje, so

največkrat samostalniki ali samostalniške zveze v imenovalniku ali tožilniku, redko v drugih sklonih.

Posamezne enote se v tekočem besedilu lahko uvajajo s črkami, ki so zapisane v oklepajih (način samo z zaklepajem za črko je manj primeren, ker se zaklepaji lahko začnejo nepregledno kopičiti: *Dvojne predložne zveze izražajo: a) lastnost, b) prostor in c) čas*), ali s številkami, ki so v tekočem besedilu prav tako zapisane v oklepajih ali pa jim sledi pika (kar prav lahko zavede, saj 1. lahko beremo kot 'prvič' ali kot vrstilni števec v zvezi besedo, ki mu sledi, to pa je velikokrat samostalnik; zato je tole slabša možnost: *Dvojne predložne zveze izražajo: 1. lastnost, 2. prostor in 3. čas*). Predvsem črke so lahko grafično poudarjene (ležeče ali krepkejše), pri tem pa v abecednem zaporedju ne smemo pozabiti na črko č, ki jo lahko iz abecednega zaporedja izpustimo samo pri prevajanju, kjer bi se nam preurejanje zaporedja *a b c d e ... v a b c č d ...* (torej izvorni e v ciljni d itd.) pri kakem sklicevanju lahko maščevalo. Takole torej: *Dvojne predložne zveze izražajo (a) lastnost, (b) prostor in (c) čas ali Dvojne predložne zveze izražajo (1) lastnost, (2) prostor in (3) čas ipd.*

Naštevane enote v **seznamu** marsikdaj stojijo vsaka v svoji vrsti ali pa se v njej začenjajo. V teh primerih jih velikokrat uvaja črka, številka (lahko tudi desetiško členjena na način *1.0, 1.1, 1.1.1, 1.1.2 ...*), pomišljaj ali kak drug znak (večja dvignjena pika, v vprašalnikih recimo kvadrateg, v katerega se lahko vpiše križec), lahko pa je nova enota zapisana tudi brez česar koli na začetku. Pri

tem je dobro popaziti, da za črkami stoji zaklepaj, za številkami pa pika, razen če uvajalne črke in številke ne stojijo kar v oklepajih, tako kot je priporočljivo pri naštevanju v tekočem besedilu. Nasploh je za uvajalnimi številkami ali črkami neprimerno kopičiti ločila, izogibati pa se je dobro tudi pisanju zaklepaja za uvajalno številko in pike za uvajalno črko (na način 1.) ali a.) ali 1) ali a. ipd.).

Napoved, ki stoji v posebni vrsti pred naštevalnimi enotami, se po tradiciji končuje z dvopičjem. (To bi največkrat lahko kar manjkalo, sploh v primerih, ko ga ne bi bilo, če bi besedilo pisali tekoče, ne v posameznih vrsticah.)

Glede ločil na koncu krajših naštevalnih enot sta dve možnosti.

Za posameznimi enotami ni vejice in na koncu tudi pike ne, za predzadnjo enoto pa ne more stati veznik:

Dvojne predložne zveze izražajo:

- (a) lastnost
- (b) prostor
- (c) čas

Od izbranega kandidata pričakujemo:

- višjo ali visoko izobrazbo ekonomske smeri
- najmanj tri leta delovnih izkušenj
- organizacijske in vodstvene sposobnosti
- aktivno znanje angleškega jezika
- sposobnost navezovanja stikov s poslovnimi partnerji

Take enote so lahko zapisane s končnimi vejicami in povsem na koncu s piko, za predzadnjo enoto pa lahko namesto vejice stoji in, ali ali oz.:

Dvojne predložne zveze izražajo:

- (a) lastnost,
- (b) prostor,
- (c) čas.

Ali:

Dvojne predložne zveze izražajo:

- (a) lastnost,
- (b) prostor in
- (c) čas.

Če so naštevalne enote daljše, sploh pa, če vsaj ena od njih vsebuje povedek, vse, razen končne, končujemo s podpičjem, čisto zadnjo enoto pa s piko. Pika bi bila sredi take enote neustrezno ločilo (saj je močnejša od podpičja), zato jo je treba spremeniti v podpičje ali pa končna podpičja preurediti v pike (in potem ustrezno spremeniti tudi male začetnice v velike).

Po desni strani je dovoljeno prehiteti:

- vozilo, ki zavija levo;
- vozilo, ki vozi v naselju po smernem vozišču z dvema ali več prometnimi pasovi, po prometnem pasu, ki ni skrajno desno;
- tirno vozilo, ki vozi po tirnicah, položenih po sredini vozišča.

Še daljše naštevalne enote so pravzaprav že povedi, zato jih pišemo s pikami na koncu in z ustreznimi velikimi začetnicami. V taki enoti je lahko tudi več povedi:

Osebnostni tipi starejših moških:

1. Integrirani tip. Značilno za moške tega tipa je, da niso niti pretirano aktivni niti povsem pasivni.
2. Obrambni tip. Starostniki tega tipa so ambiciozni; v medosebnih odnosih so avtoritativni.
3. Introspektivni tip. Moški tega tipa so ...

Podobno so oblikovani **vprašalniki z vprašanji zaprtega tipa ali naloge izbirnega tipa**, pri katerih pa je vendar nekaj posebnosti.

Nalogo lahko uvaja vprašalna poved (in potem za njo stoji vprašaj) ali pa napoved (ta se po tradiciji konča z dvopičjem), oboje pa se izteče v izbirni odgovor. Morebitno sprotno navodilo za rešitev naloge lahko stoji za vprašalno povedjo (lahko v oklepaju, vsekakor pa kot posebna, s piko končana poved) ali pa za napovedjo pred dvopičjem; tedaj je navodilo zapisano v oklepaju in z malo začetnico in seveda brez pike. Kadar so izbirne enote s posameznimi predlaganimi odgovori kratke, sploh če ne vsebujejo povedka, imamo dve možnosti.

Za posameznimi odgovori ne pišemo vejice (in na koncu tudi ne pike, vsekakor pa za predzadnjo enoto ne veznika):

Kaj označuje prometni znak? (Pravilni odgovor označite s križcem.)

- križišče s stransko cesto
- križišče z železniško progo
- križišče cest enake veljave
- prehod ceste čez železniško progo brez zapornic

Tema pogovora je (obkrožite pravilni odgovor):

- a) izposoja avtomobila
- b) popravilo sklopke
- c) nakup rezervnih delov za avtomobil

Lahko pa pišemo vejice za vsemi odgovori, razen za zadnjim, za katerim stoji pika. Tudi za predzadnjo enoto ne pišemo veznika *ali* ali česa podobnega:

Tema pogovora je (obkrožite pravilni odgovor):

- a) izposoja avtomobila,
- b) popravilo sklopke,
- c) nakup rezervnih delov za avtomobil.

Včasih je lahko napovedni del kar prvi del (enostavne) povedi, katere rešitev je ena od izbir v drugem delu. V tem primeru je mogoče napoved končati brez dvopičja, za posameznimi z malo pisanimi izbirami pa stoji pika; če bi za napovedjo napisali dvopičje, v skladu z zgornjim primerom za tukajšnjimi izbirnimi možnostmi ne bi bilo ločila:

Hribolazec je

- a) planinec.
- b) gorska žival.
- c) oskrbnik planinske kočice.

Manj navadno je posamezne kratke odgovore v takih primerih pisati kot povedi. Na začetku izbirnih možnosti bi bilo bolje pisati male začetnice in na koncu ne pik:

Kje poteka pogovor? (Obkrožite pravilni odgovor.)

- a) V izposojevalnici avtomobilov.
- b) V avtomehanični delavnici.
- c) V domači garaži.

Veliko začetnico je primerno ohraniti za morebitna imena, naslove ipd.:

Kateri naslov ustreza zgornjemu besedilu?

- a) Opis poškodovanega blatnika
- b) Delovni dnevnik
- c) Navodilo za popravilo

Če posamezni odgovori vsebujejo povedke (pri vsaj enem od odgovorov), je primerno vsakega od odgovorov pisati kot samostojno poved:

Ali sta spodnji trditvi resnični? (Obkrožite.)

- Del popravila lahko opravimo brez orodja.

DA NE

• Aparat carspoter uporabimo, ko je vdolbina popolnoma poravnana.

DA NE

Kadar so kratke, nestavčne izbirne enote zapisane tekoče, za njimi povsem na koncu ni pike in za dodanim navodilom, če je brez povedka, tudi ne. (Nekateri jo na vseh takih mestih vendarle pišejo.) Piko pa seveda pišemo za tekoče zapisanimi povedmi. Med sestavinami izbirne enote pišemo podpičje, kadar vejice niso dovolj razločevalne in če bi bila pika premočno ločilo.

Tele besede uredi po abecedi:

dom, hiša, gozd, polje, vas, mesto, sonce, voda, avto, letalo, cesta, pot, voda, igrača, žival, trobenta, kopalke, sanke, človek, žival, ata, mama
Zgled: ata, avto ... voda, žival

Pri vprašalnikih odprtega tipa ali pri nalogah tipa dopolnjevanja in kratkih odgovorov je napoved, ki ima obliko zaključene povedi, najbolje končati s piko. Dvopičje pride v poštev samo za napovedmi, katerih prvi del se izteče v odgovor (rešitev), komajda primeren pa je klicaj, ki naj se piše na koncu čustveno obarvanih povedi. Krajše rešitve (ki ne vsebujejo povedka) pišejo reševalci vsako v svoji vrsti z malo začetnico ali pa ločene z vejicami, če jih je več treba navesti v eni vrsti ali v tekočem besedilu (v obeh primerih pa brez pike povsem na koncu). Daljše odgovore (take, ki vsebujejo povedek) je treba pisati kot povedi – z veliko začetnico in ustreznim končnim ločilom. Npr.:

Izpišite tri strokovne izraze.

(menjalna ročica, carspoter, mala kotna brusilka)

Trije strokovni izrazi v tem besedilu so:

Dopolnite naslednjo poved.

Prevladujoči slogovni postopek v besedilu A je

_____, v besedilu B pa _____.

Pika za napovedjo se piše zato, ker lahko napoved naloge stoji v obliki zahteve sama zase, brez rubrike za vpis odgovora:

Napiši deset pregovorov.

Za napovedjo v posebni vrsti pa ni pike ali dvopičja, če se posamezne rubrike nadaljujejo v vsakokratno novo rešitev v novih vrstah (in pike potem tudi na koncu teh ni, če seveda kot rešitve niso zapisane povedi – v tem primeru na koncu stoji ustrezno ločilo):

Navedite glavno temo

besedila A: _____

besedila B: _____

ali

Navedite glavno temo

besedila A _____

besedila B _____

Gotovo tu niso zajete vse možnosti in pasti.

Dobro se je zavedati tudi tega, da istovrstnih seznamov ali nalog v istem besedilu ne smemo pisati na različne načine.

Pisal sem o obliki, pomembna pa je seveda tudi vsebina. Tako recimo pri nalogah sestavljalec hitro naredi kako napako, kot jo je recimo tule, ko je najbrž želel izvedeti, kolikokrat na teden si umivamo lase:

Kolikokrat na teden si umivate glavo?

enkrat

dvakrat

vsak dan

Vprašanje govori o količini umivanj glave na teden. Toda kako naj odgovori tisti, ki si je sploh ne umiva, in kako tisti revež, ki si je ne umiva med tednom, v nedeljo pa si jo sedemkrat?

Primere sem vzel (in jih kdaj tudi prilagodil) iz dnevnika Delo, iz maturitetne izpitne pole za slovenski jezik in književnost za leto 2000, iz Zakona o davku na dodano vrednost in iz Zakona o varnosti cestnega prometa ter iz del Draga Bajta, Franceta Žagarja, Jelke Lamut in Vide Vidovič ter Barbare Hanuš, Irene Šimenc Mihalič in Damjane Šubic. Nekaj primerov je prijazno prispeval kolega Bernard Rajh.

Popravek

Gospodu Silvu Faturju dolgujemo opravičilo.

V lanski zadnji številki (Svš 6/2000, str. 41–43) v članku Marljivi openski Škrat nam je dvakrat ponagajal tiskarski škrat. Prvič je pomen spremenil, drugič pa ga je kar vzel. Zato dva popravka.

Prva poved petega odstavka se ustrezno glasi: *V osrednjem delu revije pa ves čas namenjajo veliko pozornosti slovenščini, se posebej kar se da aktualnemu odnosu slovenščina in sola, ki ga spremljajo izredno pozorno in ustrezno kritično.*

Konec članka pa se mora glasiti: *Vseskozi se zavzema za razumevanje, spoštovanje in vrednotenje vsakršne človeške drugačnosti; se posebej jezikovne drugačnosti, ki je in mora ostati temelj narodnostne istovetnosti, bistvo zakoreninjenosti na domačih tleh in zdrave rasti posameznika in naroda.*